El silenci del passat es trenca avui: La història de José Arasa Espinach

Preàmbul

La memòria no desapareix malgrat els anys de silenci. Aquesta és la història de José Arasa Espinach (1906-1938), un home que va morir fidel als seus ideals. Va ser represaliat per defensar una societat més justa.

José era regidor de Xerta i tècnic agrícola de l'Ajuntament, vinculat a la Consergeria Agrícola. Militant de la CNT, creia en la llibertat i en la dignitat dels treballadors. Però en temps de repressió, fins i tot el seu cognom va ser alterat: "Espinach" sonava massa català i va ser canviat a "Espinar". Un detall aparentment petit, però que revela la voluntat d'esborrar qualsevol rastre d'identitat.

L'any 1938, en plena guerra, va ser detingut i acusat de crims absurds: insultar un empresari ric anomenat Sr. Vaqué (a qui va dir "xulo") i amenaçar de mort un jutge municipal i un notari a Barcelona. Però el seu veritable crim no va ser res d'això. El seu crim va ser saber llegir i escriure. Dels 11 homes detinguts, només ell va ser condemnat a mort:

ALBE JIMÉNEZ, Martín
ARASA ESPINACH, José
ARASA GRAU, Juan
BRUSCA FRANQUET, Miguel
CID MAUREZO, José
CORTIELLA BORRÀS, Manuel
FABRAS PASCUAL, Salvador
FALCÓ LLOMPART, Jaime
MAURESO SANCHO, Miguel
PEPIO BURJALES, Antonio
PINOLS GISBERT, Francisco

A 32 anys, José Arasa Espinach va ser executat a la presó de Vinaròs. Es va convertir en una més de les moltes víctimes de la repressió franquista, però la seva història no va morir amb ell.

a, mai va conèixer el seu avi, però va heretar-ne el deute de la veritat. El 2015, després de més de setanta anys de silencis i arxius tancats, va iniciar una recerca per rescatar el seu nom de l'oblit. Aquest relat és el testimoni d'una lluita contra l'oblit, la història d'un crim, però també la d'una dignitat mai vençuda.

L'any 2015 vaig decidir escriure al Ministeri de l'Interior. No sabia si mai obtindria resposta. Durant dècades, la història del meu avi havia romàs amagada sota el pes del silenci, com tantes altres. La família sempre va conèixer el que li van fer, però mai vam tenir proves ni documents que ho confirmessin. Només un rumor oficial: que havia mort de diarrea a la presó de Vinaròs. Una excusa que ningú es va creure, però que ningú va qüestionar en veu alta.

Després de mesos d'espera, la resposta va arribar. La documentació sobre ell estava microfilmada a la Universitat de Castelló, mentre que els originals es trobaven a Madrid. L'Estat encara conservava constància de la seva execució.

Vaig viatjar a Castelló amb el cor encongit. Allà, entre pàgines grogues i tinta esvaïda, vaig descobrir la història de José Arasa Espinach, un home que havia lluitat per la justícia i havia pagat el preu més alt.

Maig de 1938. Les tropes franquistes van entrar a Xerta amb l'ordre de depurar els "rojos", aquells que havien defensat la República i cregut en un món més just. José no va fugir. Podria haver-ho fet, com molts altres. Però ell era un home de principis: militant de la CNT i regidor de l'Ajuntament durant la República. Creia en la llibertat i en la dignitat dels treballadors, i no tenia por de parlar clar quan molts callaven. No havia fet res més que defensar els drets dels més febles, però això va ser suficient per convertir-lo en un objectiu.

Una nit, van trucar a la seva porta. Onze homes van ser detinguts en aquella operació. D'ells, només un va ser condemnat a mort: José. La diferència? Ell era l'únic que sabia llegir i escriure. L'únic que podia deixar constància escrita de la injustícia que s'estava cometent. I això el feia perillós.

Els documents que vaig consultar a Castelló descrivien un judici. Una farsa planejada abans de començar. L'acusaven d'amenaçar un notari i un jutge municipal, i d'haver dit "xulo" a un empresari ric. Delictes inventats per justificar una sentència que ja estava decidida. No hi va haver defensa possible. No hi va haver justícia.

El van traslladar a la presó de Vinaròs, on va esperar la mort en una cel·la humida i fosca. Mentrestant, a Xerta, la meva àvia Pilar Roca vivia consumida per l'angoixa. Havia sentit rumors contradictoris. Alguns deien que l'enviarien a treballs forçats, però tot era mentida. No sabia què creure, i cada dia que passava sense notícies era una tortura.

El seu fill, Josep, tenia només sis anys quan li van prendre el seu pare. Mai va aprendre a llegir ni a escriure. No va poder entendre les cartes que la seva mare va intentar enviar, ni llegir les paraules que el seu pare mai va tenir temps d'escriure. Aquella pèrdua el va marcar per sempre, i la seva vida va quedar truncada abans de començar.

Segons els informes, el van treure de la cel·la abans de l'alba. Els soldats el van fer caminar amb les mans lligades a l'esquena, mentre l'olor de la mar arribava amb el vent. Un capellà li va oferir les últimes paraules, però les va rebutjar. Ja havia dit tot el que havia de dir. No necessitava consol ni perdó.

Van alçar els fusells.
Un crit sec.
Un últim alè.
I després, el silenci.

Durant anys, aquest silenci va ser l'única cosa que vam tenir. Però ara, gràcies als documents que vaig trobar, sé la veritat. Sé que el van assassinar. Sé que mai li van donar l'oportunitat de defensar-se. Sé que van intentar esborrar el seu nom.

Però el silenci no dura per sempre.
Ara el seu nom es llegeix.
Ara la seva història s'escriu.
I jo, el seu descendent, soc aquí per explicar-la.